

Revija za kriminalistiko in kriminologijo

LETTO X.

Ljubljana 1959

št. 4

Ejdetiki in kriminalistika

Vlado Vodineč

I.

Znani sodni psiholog dr. Placzek¹ je svoječasno nastopil kot izvedenec v sodnem postopku proti kemičku dr. Riedlu, ki je bil obtožen nečistovanja s 15-letno Elzo Kaminski. V poizvedbah je Elza izpovedala, da je bila trikrat v njegovem stanovanju. V sodni preiskavi pa je v nasprotju s prejšnjo izpovedbo izpodbjala, da bi obtoženec z njo nečistoval, in je zatrjevala, da je bila samo enkrat v njegovem stanovanju. Obtoženec je izjavil, da je bila le enkrat pri njem, in sicer, da bi mu povedala sporočilo svojih staršev, pa tudi tedaj ni stopila v sobo, marveč je samo skoz odprta vrata pogledala noter. Elza je bila duševno zaostala, brezčutna, lažniva in nemoralna deklica. Toda Riedlovo stanovanje je presenetljivo natančno in izčrpno opisala. Dr. Placzek je napravil naslednji poskus. Naročil je, naj deklico pripeljejo v njegovo čakalnico skozi glasbeno sobo. Hitro je zaprl vrata med obema sobama. Deklica je morala napraviti štiri korake v času 1—2 sekund. V čakalnici je počakala nekaj trenutkov, nato pa so jo pripeljali v doktorjev delovni kabinet. Dr. Placzek in dr. Leppmann sta bila presenečena, ko je deklica povedala vrsto nadrobnosti in natančno opisala glasbeno sobo, celo takšne nadrobnosti na oljnati sliki, ki jih dotlej ni opazil niti dr. Placzek. Drugi poskus sta napravila z znano Sternovo »kmečko sobo« (1920. leta je Stern pokazal pestro sliko kmečke sobe dečkom, deklicam, učiteljiščnikom in učiteljem. Dobil je 33% napačnih odgovorov!). Izmed 76 nadrobnosti te slike jih

je Elza natančno povedala 74, pri čemer ji izvedenca nič nista vedela zastaviti niti enega vprašanja. V hipu je opazila celo dežnik, ki ga dotlej izvedenca nista videla, ker je bil na samem robu slike povsem nejasno orisan. Izvedenca sta neopazno in spretno zastavljala sugestivna vprašanja, ki jih je deklica brez obotavljanja zavrnila. Sodna preiskava je bila odložena in se je nadaljevala čez sedem tednov. Elza je ponovno opisala vse nadrobnosti iz stanovanja dr. Placzeka. S tem je bilo potrjeno, da Riedlova izpovedba ne more biti lažna.

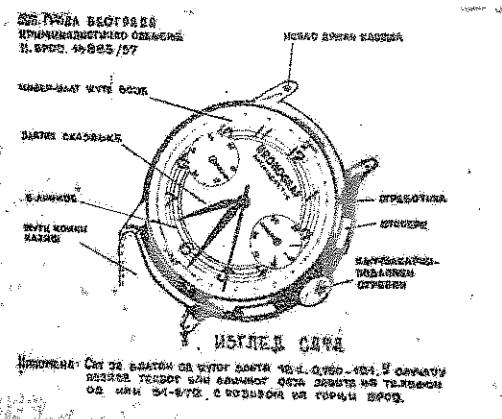
Grassberger² navaja v Psihologiji kazenskega postopka svoje prve izkušnje z ejdetikom. Poslovodja nekega trgovskega podjetja je prijavil roparski napad, ki je bil baje storjen nanj v trgovini in to v manj kot eni minut. Roparji so se pripeljali in odpeljali z avtomobilom. Ropar, ki je s pištolem v roki pazil na poslovodjo, je bil visok šest čevaljev in dva palca, imel je kostanjevorjav klobuk s trakom, ki je bil širok dva prsta, nekoliko svetlejše barve in zamazan od znoja. Modrozeleni oči je imel globoko vdrte, toda levo oko je bilo nekoliko bolj modrikasto od desnega. Nos mu je bil širok in nekoliko ukrivljen. Spodnji mehki del levega ušesa je bil nekoliko bolj povešen od desnega ušesa. Na nogah je imel kostanjevorjave nizke čevlje s črnimi vezalkami. Priča je prav tako izčrpno opisala tudi drugega roparja, ki je vzel denar iz blagajne, o tretjem, ki je stražil pred trgovino, pa je povedal, da mu je na plašču manjkal gumb. Grassberger, ki na začetku svoje kariere še ni vedel za ejdezo in ejdetike, je osumil poslovodjo, češ da je storil poneverbo in fingiral roparski napad. Pa vendar, ko so roparje prijeli, je bil ta domnevno domišljiji osebni opis v celoti potrjen.

V Erfurtu so leta 1934 vodili kazenski postopek proti Erichu H., ki je bil v preiskoval-

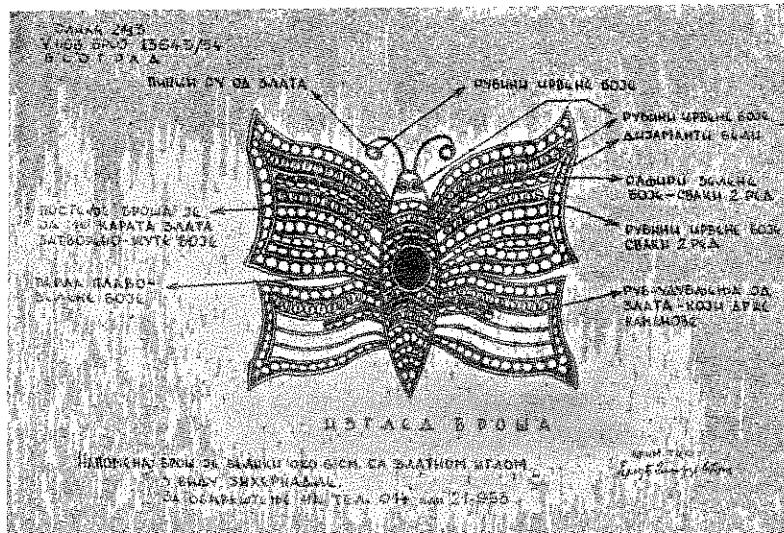
¹ Placzek, Zur forensischen Bedeutung des Merkfähigkeitsgrades, Monatsschrift für Kriminalpsychologie, VI., 1910; Placzek, Experimentelle Untersuchungen über die Zeugenaussagen Schwachsinniger, Grosser Archiv, XVIII., 1904; Plaut, Der Zeuge und seine Aussage im Strafprozeß, Leipzig, 1931; dr. Albert Hellwig, Psychologie und Vernehmungstechnik bei Tatbestandsermittlungen, 1927, Berlin.

nem zaporu pod obtožbo, da je storil uboj.³ Ko je že dva meseca sedel v zaporu, je nadrobno pripovedoval o dveh filmih, ki ju je baje gledal s svojo ženo v kinematografu v Langensalzi prav tisti večer, ko je bil B. smrtno ranjen v Nübelstedtu. Državni tožilec je podvomil o resničnosti tega alibija, kajti treba je bilo domnevati tudi verzijo, da Erich ve za vsebino obeh filmov od koga drugega. Zato je tožilec zahteval, naj prof. Jaentsch preskusi resničnost tega alibija. Ejdetski pre-skus je pokazal, da ima Erich zelo razvite ejdetske sposobnosti in nagnjenja, zlasti pa izredno sposobnost za spominjanje vizualnih zapažanj, medtem ko je sposobnost za akustično zaznavanje in spominjanje normalno razvita. Kritični večer so v tem mestu oba filma prvič predvajali, toda v času druge predstave je bil Erich že v zaporu. Sodišče je presodilo, da je bil kritičnega večera naj-brž zares v kinematografu v Langensalzi, s čimer je bil njegov alibi zagotovljen.

V Zagrebu je neka debilna deklica pred

vanka opisuje nakit, ki ga »Grk« tako nazorno in natančno nariše, da ženska osupne, rekoč: »Toda vi ste videli moj nakit!« Zaradi nadarjenosti tega ejdetika-risarja so kriminalisti že mnogo tatvin uspešno raziskali. Ta primer kaže možnost za zaposlovanje resničoljubnih ejdetikov v operativni službi.

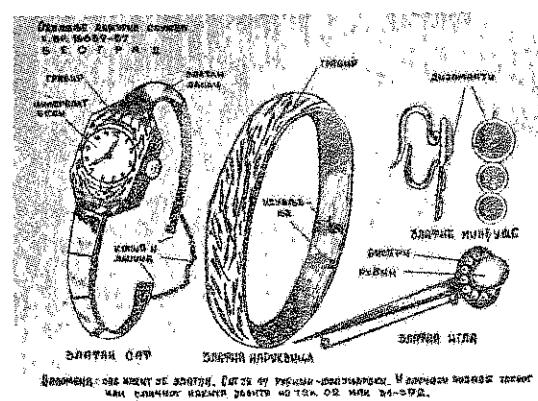
nekaj leti prijavila, češ da jo je neznani storilec odpeljal v neznanu ulico, pripeljal v neko hišo in jo tamkaj posilil. Presenetljivo nadrobno je opisala notranjost sobe. Vse se je s preiskavo pokazalo za točno!

Predrag Dimitrijević, po rodu Grk, je tehnični risar v kriminalistični upravi mesta Beograda. Zaslovel je po presenetljivo natančnih risbah ukradenih nakitov. Oškodo-

² Dr. Rolland Graßberger, Psychologie des Strafverfahrens, Springer Verlag, Dunaj 1950.

³ Beiträge zur forensischen Psychologie, E. R. Jaentsch, IV., Strukturpsychologische Untersuchung eines forensischen Falles (Psychologische Analyse eines Alibbeweises an einem des Mordes Beschuldigten) od. H. Eilkesa, H. Fischerja, F. Fricka, z uvodom E. R. Jaentscha, v Zeitschrift f. angew. Psychologie und Charakterkunde, letnik 51, št. 3 in 4 (1936).

Kriminalistična literatura navaja takšne in podobne primere (razen zadnjega primera, na

katerega v literaturi nisem naletel) in sklepa, da so ejdetiki najboljše priče. Grassberger, eden najpomembnejših kriminalistov, piše: »Po nagnjenosti tvorijo posebno skupino ljudje, ki so sposobni za tako imenovane ejdetične slike... Ti zmorejo kakšen poprejšnji doživljaj obnoviti s karakterjem zaznavanja tako, da se njihovi vtisi, vsebovani v predstavi, načelno ne razlikujejo od opazovanja. Ti ljudje lahko iz obnovljene predstave razberejo vse nadrobnosti, kakor da bi jih še vedno živo zaznavali. Jasno je, da lahko takšne priče izredno pomagajo pri odkrivanju resnice...«⁴

Elisabeth Nau⁵ pravi v Handwörterbuch der Kriminologie (str. 1147) takole: »... Po Jaentschovih raziskavah imajo ejdetiki sposobnost, da obdržijo dogodke v spominu v obliki optičnih slik. Še dolgo potem lahko takšni otroci natančno in izredno nazorno pripovedujejo vse nadrobnosti dogodka, ne da bi se dali niti najmanj vplivati z vprašanji ali nasprotnimi trditvami, ki se jim zastavlajo... Kajti pripovedovanje o dogodku se ne odvija razumno, marveč je le obnavljanje v spominu obdržanih optičnih slik in jih otrok vidi kot dogodek, ki se z vso jasnostjo odvija pred njegovimi očmi. Izpovede prič »ejdetskega vizualnega tipa« so najpogosteje tudi tedaj verodostojne, kadar je njihov duševni razvoj nekoliko pod povprečjem.«

V kriminalistični literaturi poudarjajo v prvi vrsti sposobnost izredno popolnega in natančnega spominjanja, toda to pomeni le eno stran ejdetske sposobnosti, ki lahko v praksi pripelje do napačnih in nevarnih zaključkov, da, celo do justičnih zmot.

Zato je prav, da navedemo tudi druge (negativne) primere ejdetske nadarjenosti in tako problem pravilno in popolnoma osvetlimo.

Schmüng⁶ je pripovedovala močna in zdrava 49-letna žena tole: »Ko sem 9. novembra 1933. leta ob 11.15 stopila z vlaka, sem zagledala svojega moža železničarja, kako stoji na vagonu, oddaljenem nekako deset metrov. Videla sem njegov dobri in resni obraz ter postavo v uniformi, vse v naravnvi velikosti. Razveselila sem se, da bova šla skupaj domov. Zaman sem čakala nanj. Povprashašala sem in so mi povedali, da je trenutno v M., ne pa v B. Zgromis se, kadar pomislim, da bi morala kdaj nastopiti kot priča pred sodiščem, pa ne bi mogla nič zanesljivega

trditi, ker sem podvržena takšnim slepilom.« Ta žena bi ob popolni subjektivni upravičenosti pričala, da je videla svojega moža v B. Njena izpovedba bi bila subjektivno resnična, objektivno pa neresnična.

Schmüng pravi: »Te ejdetske možnosti moramo upoštevati tudi v drugih primerih. Strojevodja bi mogel na primer videti, če je močan ejdetik, signal za prost prehod, čeprav je v resnici prehod zaprt. Temno ozadje, vznemirjenost ali utrujenost vplivajo ugodno na takšno ejdetsko gledanje. Prav tako je mogoče namesto rdečega videti zeleno, ker je zelena barva komplementarna rdeči in se lahko že v normalni poznejši sliki, ki je bolj ali manj lastna vsakemu človeku, pojavi zelena barva za rdečo. Opazujte sonce, ko zahaja! Navadno poplesava pred vašimi očmi zeleno sonce.«

Različni verski čudeži, ki se od časa do časa pojavljajo v naši deželi, imajo podlago deloma tudi v ejdetski nadarjenosti predvsem religiozno sfanatiziranih otrok.

Leta 1946 je mali Luka Jugović z Bola na otoku Braču s svojimi sovrstniki pasel živino. Videl je veliko rumeno ptico, ki je zletela v neko jamo. Šel je za njo in zagledal Mater božjo. Mati božja, sv. Terezija, sv. Anton, sv. Nikolaj so se prikazovali tudi drugim otrokom in so te prikazni trajale ves mesec. Cerkev je ta pojav bogato izkoristila.

Nedvomno se dajo opisane prikazni Matere božje, angelov in hudičev spraviti v zvezo z ejdezo. Ejdetiki (zlasti ejdetiki teta-noidnega tipa) so nagnjeni k temu, da proizvod svoje domišljije razlagajo kot objektivno stvarnost. Pri drugih vernikih (necjedetikih) pride zaradi psihične infekcije do halucinacij. Vsi ti⁷ v resnici vidijo Mater božjo, nebo z mesecem in zvezdami, lep vrt z mnogimi drevesi, kačo, lestve, bele ovce, rdeča jabolka, črne hudiče z rogovi in kopiti, zmaje itd. Tudi te priče, priče o »čudežu«, so subjektivno pogosto dobronamerne in prav zato tudi prepričljive. Razumeti moramo, da ti ljudje, ki so polni verskega praznoverja, verujejo v telesni obstoj Boga, Matere božje, angelov in hudičev. Če so med pobožnjaki ejdetiki, ti zares vidijo Mater božjo in druge prikazni, v katere verujejo. Naravno je, da so ljudje nagnjeni k temu, da pojmujejo kot resničnost tisto, kar vidijo z lastnimi očmi, te prikazni se objektivizirajo, »zabloda dobiva nova potrdila, krog ejdetikov se zapira«.⁸

⁴ Prav tam.

⁵ Hdw. der Kriminologie, Berlin in Leipzig, 1936: Zeugenaussagen von Kindern und Jugendlichen.

⁶ Dr. Karl Schmüng, Justiz und Eideze, Monatschrift für Kriminalbiologie und Strafrechtsreform, 23. letnik, I. 1937, št. 3, I. F. Lehmanns Verlag, München-Berlin, str. 121 in sl.

⁷ Razlagati čudeže samo kot prevaro, kot zavestno delavnost pobožnih ljudi, bi bilo preveč enostavno in konec koncev neznanstveno. Čeprav so tudi »triki«, vendarle najbolj prepričljivo učinkujejo takšni čudeži, v katere verujejo tudi sami akterji. Vse udeležence takšnih čudežev bi bilo treba psihološko preiskati.

II.

Ko po kakšnem dražljaju zapremo oči, opazimo, da občutek ni izginil, čeprav je dražljaj prenehal delovati. Vidimo nekaj, kar za nas več ne obstoji (ker smo zaprli oči). To so naknadne slike, ki nastanejo po fiksaciji kakšnega predmeta.

Če opazujemo črno površino na beli podlagi le kratek čas in nato zapremo oči, bomo videli naknadno sliko, ki bo povsem ustrezala temu, kar smo v resnici videli. To je pozitivna naknadna slika. Če isti predmet opazujemo dalj časa (20 sekund ali več) in nato zapremo oči, bomo zagledali najprej pozitivno naknadno sliko, nato pa ji bo sledila negativna naknadna slika, to se pravi, da bomo sedaj videli belo površino na črni podlagi. Pri opazovanju barv nastane vedno negativna slika, to pomeni, da vidimo komplementarno barvo. Pri opazovanju rdeče barve je negativna slika zelena, pri gledanju modre barve je negativna slika rumena in narobe. To je reden pojav.

O. Kroh⁹ je dal svojim učencem za domačo nalogo, naj opazujejo naravo. »Nekega dne je 11-letni učenec pripovedoval, kako križni pajek plete mrežo. Njegovo pripovedovanje je bilo živahno in dramatično. Pri tem je pazljivo gledal v tablo na zidu. Na vprašanje, zakaj stalno gleda v tablo, mi je odgovoril: ‚Tako bolje vidim.‘ Kaj? ‚Pajka in mrežo.‘ Podobne primere navajajo tudi drugi avtorji.¹⁰ To niso več naknadne slike, marveč optične slike pri zaprtih očeh. Viktor Urbančič meni, da vsak otrok doživlja ejdetsko fazo svojega razvoja, najpogosteje pa jo nahajamo pri dečkih in deklicah v pubertetni dobi.¹¹ Grassberger misli, pri čemer se opira na druge avtorje, da »ima skoraj ena tretjina dvanajstletnikov in trinajstletnikov to nadarjenost«.

»Mnogi otroci in mladostniki vidijo torej delno drugače in več kot odrasli; oni niso niti v tem pogledu odrasli ljudje v malem formatu, marveč svojstvena bitja. Njihove pripovedi moramo po tem tudi presojati« (Schmüng). Medtem ko je ejdetikov med predšolskimi in šolskimi otroki po raziskavah Ericha Jaentscha in drugih zelo veliko, jih

⁹ Schmüng celo misli, da je vera v duhove nastala prav iz takšnih ejdetskih doživljajev (128. str.).

¹⁰ O. Kroh, *Subjektive Anschauungsbilder bei Jugendlichen*, Göttingen, 1922.

¹¹ Na primer Th. Bonte, *Die eidetische Anlage*, Leipzig, 1934.

¹² Najzaslužnejša za proučevanje ejdeze sta vsekakor brata E. R. Jaentsch in W. Jaentsch: E. Jaentsch, *Die Eidetik*, 3. izd., 1933; W. Jaentsch, *Grundzüge einer Psychologie med. Klinik psychophysischen Persönlichkeiten*, Berlin 1916.

je med odraslimi malo. Kroh¹² in Schmüng pravita, da so ejdetiki tudi med književniki, umetniki in šahisti.

Kadar je ejdetska slika proizvod nečesa v resnici doživljenega in videnega, imamo vsekakor opraviti z najpopolnejšim tipom priče. Toda imamo tudi ejdetike, ki lahko s halucinacijsko močjo in názornostjo vidijo predstave svoje domišljije, torej nekaj, kar se sploh ni zgodilo. Halucinacijska nazornost nečesa neobstoječega je tedaj tako močna, da pripelje do popolne zablode, kakor da bi to ejdetsko gledanje imelo podlogo v realnosti, kakor da bi bilo odraz resničnosti. Tedaj bodo takšni ejdetiki odločno pričali in sugestivno učinkovali na preiskovalca in sodnika prav s to svojo zanesljivostjo in s trdnostjo svojega prepričanja, da govore resnico.

Naloga psihologa, ki mora v preiskovalnem postopku oziroma na glavni obravnavi podati izvedensko mnenje, je ta, da ugotovi, za kakšnega ejdetika gre, da prouči osebnost takšne priče.

Walter Jaentsch¹³ razločuje T-tip (tetanoidni tip) z zelo dražljivim vagusom (parasympatikom), ki ima odrevenelo, zaprto duševno življenje z ejdetskimi slikami. Te so odrevenele in ločene od drugega duševnega življenja in jih oseba doživlja, kot da so prisile od zunaj. Optične slike so pri njem podobne naknadnim slikam. Nadalje razločuje B-tip (bazedoidni tip), pri katerem se slike pojavljajo kot predstave. Zmožen je, da si ustvari takšno sliko, kakršno je videl v originalu, v treh dimenzijah in v barvi. Ta tip ima zelo dražljivo simpatično živčevje, povečano vegetativno občutljivost za duševne dražljaje, živo domišljisko življenje, nestanovitna čustva in optične slike, ki so podobne predstavam in so fluktuirajoče povezane z drugim duševnim življenjem. Na B-tip in njegove ejdetske slike je možno vplivati, tako da se te v mnogočem spreminja. V življenju se najpogosteje pojavlja mešanica obeh idealnih tipov. Erich B. Jaentsch razločuje integrirane tipe (I. T.) ejdetikov, ki kažejo »nerazdelno skupno sodelovanje sicer ločenih funkcij«, kakor se to pojavlja pri otrocih in umetnikih, in neintegrirane tipe, ki nimajo nobene bliznosti in povezanosti z življenjem, nobene sposobnosti oživljanja in umetniškega doživljjanja in zato svet okoli sebe opazujejo objektivno kot ljudje, ki pač izpolnjujejo svoje dnevne dolžnosti.¹⁴

Ejdetskemu B-tipu ustreza integrirani tip, o katerem pravi W. Thomas¹⁵ tole: »... Pri-

¹² O. Kroh, *Eidetiker unter deutschen Dichtern*, Zeitschr. f. Psychologie, 85. zv., št. 1—4 (1920).

¹³ Glej Edmund Mezger, *Kriminologie*, München in Berlin, 1951.

¹⁴ Mezger, str. 168.

poved integrirane osebe se lahko, kar je odvisno od mnogih vzrokov, zelo odmika od objektivno resnične pripovedi... Nevarnost se povečuje tudi še s tem, da integrirani tipi pri svojem pripovedovanju pozabljamajo na vsakršno previdnost in izredno živahno ter ostro poudarjajo pravilnost svojih pripovedi, ker so zaradi velike in »otipljive« jasnosti (»saj vidijo vse še čisto jasno pred seboj«) obnavljanja in zaradi nagnjenosti k temu, da dogodek še enkrat podožive, v svoji notranjosti prepričani o pravilnosti svoje pripovedi.

Ali je kdo ejdetik, ugotavljam s preskusi. Na mizi razporedimo petdesetak in več drugih predmetov. Zaslîševancu rečemo, naj si bežno ogleda predmete, nato pa ga pozovemo, naj gleda v zid in jih opiše. Če preiskovalec posumi, da ima pred seboj pričo, ki se je izpovedbe naučila na pamet, jo bo izprâševal o stvareh čisto po naključnem redu. Ejdetik viði pred seboj dogodek in lahko odgovarja tudi po čisto naključnem redu.

¹⁸ W. Thomas, Die strafrechtliche Bedeutung der sogenannten integrierten Persönlichkeitstypen von E. R. Jaentsch, Zeitschr. für angew. Psychologie, 35. zv., 1930; Heeller, Eidetik und Psychologie der Aussage, 35.

Zaključki:

1. Ni povsem točna trditev v kriminalističnih učbenikih (v tistih, ki o tem pišejo, kar pa je precej redko), da so ejdetiki najboljše priče. Nekateri ejdetiki zelo živo vidijo dogodke, ki se sploh niso zgodili, in zaradi tega pomenijo skrajno nevarne priče. Ker so ejdetiki normalni ljudje, nimamo pri njih opravka s halucinacijami; zato morajo o takih primerih podati izvedensko mnenje sodni psihologi.

2. Zlasti pomembno je, da sodni psiholog poda izvedensko mnenje o izpovedbah otrok, ker je med njimi zelo veliko ejdetikov.

3. Ejdetsko nadarjenost moremo izkoristiti za spoznanje resnice, kakor to kaže izkušnja s tehničnim risarjem v kriminalistični upravi mesta Beograda.

4. Sodna psihologija lahko pojasni in zatira pojave verskega praznoverja, ki jih razširajo ejdetiki, kakršni so bili tisti na otoku Braču.

5. Zbirati in proučevati moramo kazuistiko s tega področja.

(Prevod iz srbohrvatskega rokopisa.)

Eidetics and Criminalistics

By Vladimir Vodinelić, School of Advanced Interior Administration at Beograd

The author first instances some cases of eidetics (e. g. Elsa Kaminsky who was examined by the psychologist dr. Placzek). Further he reports on the interesting case of Predrag Dimitrijević, a draftsman employed in the Criminal Investigation Department of the Beograd Municipality. He is well known for his astonishingly precise drawings of stolen jewelry. While those from which the jewels have been stolen are describing them, Dimitrijević is drawing them so vividly that the owners assert that he must certainly have seen them (see the illustrations). Owing to the talent of this eidetic draftsman, several thefts have been detected. This instance shows how useful the employment of truthful eidetics in the practical service can be.

There is a wide acceptance among criminalists of the opinion of eidetics being the best witnesses, as they gather details from a reproduced performance, still being in the state of conceiving and not being subject to suggestion. Nevertheless, there are negative cases of eidetics conceiving objective circumstances subjectively, which leads to false conclusions and even to judicial errors. In 1946, a child at the island of Brač saw in a grotto the Blessed Virgin and other Saints. Among other things, the author explains those phantasms with eidesis; especially tetanoid eidetics explain the products of their imagination as objective truth, while other believers get hallucinations as a consequence of psychic infection. Such witnesses of »miracles« are often well-meant and thus even more convincing.

The percentage of eidetics among children is considerably higher than among adults. Among artists

and writers, there is too a certain number of eidetics. When the eidetic's picture is the result of something he really experienced, then he is the most perfect witness. But there are also eidetics who see, by means of hallucinatory power and vividity, the image of their imagination. By the firmness of their conviction that they tell the truth, such eidetics exert a suggestive influence on the examining magistrates and judges. It is the psychologist's task to ascertain which type of eidetic is in question. The author further deals with eidetics of the T and B type. By means of experiments, the question of somebody being or not being an eidetic is ascertained.

Conclusions:

1. The assertion in criminalistic textbook, according to which eidetics are the best witnesses, is not quite true. Some eidetics see extraordinary vividly events which never happened and thus they are extremely dangerous witnesses. Since eidetics are normal people, no hallucinations are involved, but in such cases the judicial psychologists have to give the expert opinion.
2. It is specially important that the judicial psychologist gives his expert opinion on the deposition of children being witnesses, as many of them are eidetics.
3. The eidetic talent can be used for ascertaining the truth, as it is shown by the case of the draftsman employed in the Criminal Investigation Department of the Beograd Municipality.
4. Judicial psychology is able to explain and to combat cases of religious superstition being spread by eidetics (as the case of the island of Brač).
5. Casuistry from this domain should be gathered and studied.